herpy

FIRFISLER

Eyed Lizard

Timon lepidus

Timon lepidus er en av Europas største øgler: kraftig, dagaktiv og grønn med blå øyeflekker på flankene, fra Den iberiske halvøy, Sør-Frankrike og det nordvestligste Italia. Den blir 40-70 cm, er nysgjerrig og kan bli tam, men krever et stort terrarium, kraftig varme og UVB, en kjølig vinterdvale og gjerne et utendørs terrarium om sommeren.

Familie: Lacertidae Tidligere navn: *Lacerta lepida*

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**40-70 cm** total lengde inkl. hale
Levealder	**10-25 år**
Aktiv	**Om dagen**
Levevis	**Klippelevende, bakkelevende og gravende**
Biotop	**Klippeterreng og temperert skog og eng**
Vanskelighetsgrad	**Øvet**

STELL

Min. terrarium	**120 × 60 × 60 cm** L × B × H for 2 voksne dyr
Temperatur, dag	**22-30 °C**
Varmeplass	**35-50 °C**
Temperatur, natt	**15-20 °C**
Luftfuktighet	**35-75 %**
Vann	**Vannskål**
UVB	**Nødvendig** Ferguson-sone 3
Vinterhvile	**8-12 °C** 8-10 uker
Kosthold	**Insekter, frukt og virveldyr**
Holdes	**Alene, parvis eller én hann med flere hunner**

AVL

Formering	**Eggleggende**
Kjønnsmoden	**12-34 mnd.**
Kullstørrelse	**5-24 egg**
Kull per år	**1-3**
Inkubasjon	**75-100 dager** ved 26-30 °C

VERN OG PAPIRER

CITES	**Ikke listet**
EU-vedlegg	**Ikke listet**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Timon lepidus hører til de største øglene i Europa. Kroppen er tung og dyp, hodet kraftig, bena sterke med lange, krumme klør, og halsbåndet er sagtannet. Hannen har et bredere og tyngre hode og kraftigere kjever enn hunnen. Grunnfargen er oftest grønn, men kan være grå eller brunaktig, særlig på hode og hale, og over den ligger svarte prikker som kan danne et mønster av sammenhengende rosetter. Langs flankene sitter blå øyeflekker, som er størst og klarest hos hannen. Undersiden er gulaktig eller grønnaktig.

Voksne dyr er 40-70 cm til sammen, og omkring to tredjedeler av lengden er hale. Hannene blir typisk 55-70 cm og hunnene omkring 45 cm. Enkelte svært store hanner kan nå 80-90 cm, men de fleste dyr blir ikke mye lengre enn 60 cm. Nyklekte unger er 4-5 cm uten hale og 8-9 cm til sammen, grå til olivenbrune med lyse, svartkantede flekker. De får de grønne og blå

fargene i løpet av det første halvåret. Full voksenstørrelse tar minst to år.

Det skilles mellom tre underarter: *T. l. lepidus*, *T. l. ibericus* i den nordvestlige delen av Den iberiske halvøy og den lille øyformen *T. l. oteroi*. Bestanden i Sierra Nevada og det sørøstlige Spania regnes i dag som en selvstendig art, *Timon nevadensis*, og de nordafrikanske formene er artene *Timon tangitanus* og *Timon pater*. De nesten svarte dyrene i handelen er en fargeform av *T. lepidus*. Arten ble tidligere ført som *Lacerta lepida*, og eldre litteratur bruker det navnet.

T. lepidus er nysgjerrig og lærer å kjenne holderen sin. Dyr som er vant til mennesker, tar mat fra en pinsett og kravler opp på en hånd. I et utendørs terrarium er de samme dyrene ofte sky og trekker seg unna så snart noen nærmer seg. Bitt kan være kraftige fordi kjevene er sterke, men aggressiv adferd mot holderen er sjelden. Hunnene liker ikke å bli tatt opp i paringstiden.

Utbredelse og leveområde

Timon lepidus lever på Den iberiske halvøy, i Spania, Portugal og Gibraltar, og dessuten flekkvis i Andorra, Sør-Frankrike og det ytterste nordvestlige Italia. Typelokaliteten er Montpellier i Sør-Frankrike. *T. l. ibericus* finnes i det nordvestlige Spania og det nordlige Portugal, og *T. l. oteroi* bare på øya Sálvora utenfor kysten av Galicia.

Arten lever fra havnivå og opp i fjellene, men er sjelden høyt oppe. Bestanden i Sierra Nevada og det sørøstlige Spania hører i dag til *Timon nevadensis*.

> **Naturlig utbredelse:** Spania, Portugal, Gibraltar, Andorra, Frankrike og Italia.

LEVEOMRÅDE

Timon lepidus lever i tørre, buskrike strøk: åpen skog og kratt, gamle oliven- og vinmarker, steinete skråninger og åpne, sandete flekker. Den holder seg mest på bakken, men klatrer godt på klipper og i trær. Den graver selv hull og bruker gjerne forlatte kaninhull som skjul og reir.

Klimaet er middelhavspreget til kontinentalt, med varme, tørre somre og kjølige til kalde vintre, så dyrene går i vinterdvale fra høsten til tidlig vår. Om sommeren soler de seg i flere timer, ofte på stein eller langs veier, og jakter mellom buskene. Aktive dyr har en kroppstemperatur på omkring 28-30 °C.

Føden er særlig store insekter, mest biller, samt edderkopper og snegler. Arten tar også egg og unger fra fuglereir og av og til øgler, små slanger, frosker og små pattedyr. Særlig i tørre strøk spiser den også bær og andre planter. Paringen skjer sent på våren, og hunnen legger eggene i juni og juli i løs, fuktig jord under stein og tre eller i løv. Hunner i tørre strøk legger færre og større egg.

Les mer: Vinterdvale og årstider

Stell

TERRARIET

Et voksent dyr eller et par trenger et terrarium på minst 120 × 60 × 60 cm (lengde × bredde × høyde). Arten er aktiv og bruker hele gulvet. En hann med flere hunner trenger mer plass. Terrariet bygges ofte av tre, som holder bedre på varmen enn glass, og det må ha god ventilasjon og frontåpning.

Innred med klippepartier og stein som dyrene kan klatre opp på og sole seg på, og med sprekker til skjul. Alle tunge steiner må stå helt fast, for dyrene graver og velter alt som ikke er sikret. Tykke greiner gir ekstra klatreflate. Bunnen er en blanding av sand og jord, minst 10 cm dyp, slik at dyrene kan grave. Fjern ekskrementer og fôrrester daglig, og bytt hele bunnen hver 3-4 måned.

Sett en lukket plastbeholder på omkring 30 × 15 × 10 cm med fuktig jord i terrariet, og skjær et hull i siden. Den brukes som kjølig, fuktig hule, og hunnene legger eggene sine i den. Hold jorden fuktig, men ikke våt.

Arten egner seg for et utendørs terrarium i Nord-Europa om sommeren, og det gir dyrene sol, bevegelse og en naturlig årsrytme. Et utendørs terrarium må være sikret mot rømning og rovdyr: bruk kraftig trådnett med en maskevidde på høyst 12 mm på alle sider, også i bunnen, og grav kanten minst 15 cm ned. Det må være et overdekket, tørt skjul mot regn og kulde, en solrik del med stein og skygge andre steder. Dyrene kan stå ute fra april-mai til september-oktober og tas inn når høsten blir kald og våt. Nettet kontrolleres for hull og løse hjørner før dyrene settes ut.

TEMPERATUR

Solplassen skal ha en overflatetemperatur på 35-50 °C, målt med et infrarødt termometer. Luften i resten av terrariet holdes på 22-30 °C om dagen, kjølig i den motsatte enden. Bruk en halogenspot eller en kvikksølvdamplampe, som gir både varme og UVB, og plasser solplassen i den ene enden, slik at dyret kan velge. Varmen slås av om natten, og temperaturen faller til 15-20 °C.

T. lepidus kommer fra et område med kalde vintre, og vinterdvale er naturlig. Den er ikke strengt nødvendig, men anbefales, særlig hvis dyrene skal formere seg. Bare friske dyr i god form skal ha vinterdvale; syke, undervektige og nyervervede dyr holdes våkne og fôret (se temaet om vinterdvale).

Forløpet begynner i midten av oktober til midten av november. Fôringen stoppes 2-3 uker før dvalen, og temperaturen holdes over 13 °C i minst to uker etter siste måltid, slik at tarmen blir tom. Underveis forkortes lyset til omkring 8 timer, og til slutt slås varme og UVB av. Dyrene hviler deretter i en plastbeholder med luftehull og noen centimeter jord, som står kjølig og frostfritt ved 8-12 °C, eller i et kjølig rom som om dagen er opptil 15 °C og om natten 8-10 °C. Dvalen varer 8-10 uker, typisk desember og januar. Dyrene spiser ikke, men må ha tilgang til vann. Vei dem og se til dem annenhver uke, og avbryt dvalen hvis et dyr går tydelig ned i vekt.

Etter dvalen settes dyrene tilbake i terrariet med lys, men den første uken uten varmelampe. Deretter slås varmen på, og etter noen dager tilbys mat. Lengre dager og sprøyting om morgenen setter i gang paringen.

Les mer: Lys og UVB Les mer: Varme og temperatur

LUFTFUKTIGHET OG VANN

Luften i terrariet skal være forholdsvis tørr, 35-75 % fra den varme til den fuktige enden, men dyrene må alltid ha tilgang til en fuktig hule. Hold bunnen tørr øverst og fuktig lenger ned, og vann den når den tørker ut. Den lukkede beholderen med fuktig jord er dyrenes fuktige skjul. Mål med to hygrometre, det ene inne i hulen.

Om våren sprøytes terrariet hver morgen, og det hjelper med å sette i gang paringen. Sett frem en lav skål med friskt vann. Dyrene drikker ikke ofte, men skålen må alltid være full, og redde dyr flykter gjerne ned i vannet. Bytt vannet ofte, og rengjør skålen jevnlig.

LYS OG UVB

Timon lepidus er dagaktiv og soler seg flere timer om dagen, så den må ha mye lys og kraftig UVB. Bruk et T5 HO-rør på 10-12 % i et armatur med reflektor over solplassen eller en kvikksølvdamplampe, som gir både varme og UVB. Med et T5 HO-rør inne i terrariet er avstanden til solplassen 43-46 cm og gjennom nett 33-38 cm. Arten hører til Ferguson-sone 3. Bytt rørene etter produsentens anvisning, vanligvis hvert år. Glass og plast stopper UVB, så sol gjennom en rute gir ingen UVB.

Et kraftig dagslys på omkring 6.500 K, for eksempel LED-bånd, gir et lyst terrarium, og mye lys og UVB er nødvendig for å få frem de grønne og blå fargene.

Lyslengden følger årstiden: omkring 14-15 timer om sommeren, 10 timer vår og høst og 8-10 timer om vinteren og frem til vinterdvalen. Bruk en av/på-timer.

FÔRING

Timon lepidus lever mest av insekter, men spiser også frukt og andre planter. Gi en variert kost av sirisser, gresshopper, kakerlakker, melorm, Zophobas og andre store insekter. Gut-load insektene godt med grønt, grønnsaker og frukt i minst et døgn før de gis. Av og til kan det gis frukt som bær, fiken eller druer. En nyfødt mus kan gis en sjelden gang, og drektige hunner har nytte av en liten mus én gang i uken, fordi den dekker det store kalkbehovet deres.

Voksne dyr fôres 3-4 ganger i uken, og unger hver dag eller annenhver dag. Gi så mye de vil spise. Dyrene tar gjerne mat fra en pinsett. Overvekt er sjelden hos arten, men unngå å fete opp dyrene med mye proteinrikt fôr.

Dryss insektene med kalk ved hver fôring (med D3 hvis dyrene ikke får UVB), og gi et multivitaminpreparat en gang i uken. Fôringen stoppes før vinterdvalen.

Les mer: Fôrdyr: hold og avl Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd

ATFERD OG HÅNDTERING

Timon lepidus er klok og nysgjerrig. Den lærer raskt å kjenne holderen sin, tigger om mat og tar imot den fra en hånd eller en pinsett. Gi et nytt dyr et par uker i fred, og tilby deretter mat fra hånden uten å gripe etter det. La dyret selv kravle opp på hånden, for et dyr som holdes fast, blir stresset og kan bite. Et tamt dyr får man lettest ved å kjøpe en oppdrettet unge.

Kjevene er sterke, og et bitt kan gi blødende sår, men dyret biter sjelden uten grunn. Hannen er territoriell. Hold aldri to hanner sammen, for de kjemper alvorlig. En hann kan holdes med en eller flere hunner, men se etter mobbing, og skill dyrene hvis det er nødvendig. Under paringen holder hannen fast i hunnen med munnen, og det kan gi skrammer og en tapt hale, som vokser ut igjen.

Noen dyr forblir sky og stresses lett av forstyrrelser og av å bli tatt opp. Hold faste rutiner, og håndter ikke mer enn nødvendig. Vask hendene etter kontakt med dyr og terrarium, for krypdyr kan bære *Salmonella*. I et utendørs terrarium er dyrene sky, og det er normalt.

Les mer: Karantene og hygiene

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Hannen er større og tyngre og har et bredere hode, kraftigere kjever og større og klarere blå flankeflekker. Voksne hanner har tydelige hemipenis-buler ved kloakken og større lårporer; hunnen har også lårporer, men de er mindre. Hos unge dyr er kjønnet først noenlunde sikkert etter 8 måneder eller mer.

Dyrene kan bli kjønnsmodne etter 1-2 år, i naturen typisk etter 19-34 måneder. Hunner legger ofte egg først etter den andre vinteren. Unge hunner bør ikke settes i avl for tidlig, fordi tidlig avl tærer på dem.

PARRING

Paringen henger sammen med vinterdvalen. Noen uker etter dvalen, når dagene blir lengre, terrariet sprøytes om morgenen og varmen er slått på igjen, begynner hannen å jage hunnen, og det følger gjentatte paringer, typisk fra slutten av mars til begynnelsen av mai. Hannen biter seg fast i flanken eller nakken til hunnen, og hunnen får ofte skrammer og arr. Det er vanligvis ufarlig. Jager hannen hunnen uavbrutt, og prøver hun tydelig å slippe unna, må hun skilles fra ham en tid.

Det går omkring 3-6 uker fra paring til egglegging. Hold terrariet rolig, og gi hunnen rikelig med mat og kalk.

EGGLEGGING OG KULL

Hunnen graver seg ned i fuktig jord, ofte en gang på omkring 30 cm, og legger eggene om natten under stein eller bark eller i den lukkede jordbeholderen. Et kull er typisk på 5-24 egg, og store, gamle hunner kan legge 26-30. Unge hunner legger færre egg. I naturen legger hunnen vanligvis ett kull i året. I fangenskap legger hun vanligvis to kull med 4-6 ukers mellomrom, og enkelte hunner legger tre eller flere. Mer enn to kull tærer på hunnen. Hannen blir ofte i nærheten mens hunnen legger.

En hunn som skal legge, graver prøvehull og spiser mindre. Hold jorden fuktig og gravbar hele sesongen. Graver hun i over en uke uten å legge, og går hun ned i vekt ved hoftene og halerota, er det et tegn på eggleggingsvansker, og hun må til veterinær.

INKUBASJON

Eggene klistrer ofte sammen og skal ikke skilles med makt. Legg dem halvt nedgravd i fuktig vermikulitt eller perlitt (blandet 1:1 i vekt med vann) i en lukket beholder med noen få små luftehull. La dem ligge i ro under hele utrugingen. Eggene må være fuktige, men ikke våte, og de vokser til mer enn det dobbelte fordi de tar opp vann.

Utrugingstemperaturen er 26-30 °C, gjerne med et lite fall om natten. Ungene klekkes etter 75-100 dager. En litt lavere temperatur gir lengre utruging og regnes for å gi sterkere unger. Når ungen har skåret opp skallet og stukket hodet ut, hviler den ofte et døgn i egget mens plommesekken tas opp. La ungene komme ut i sitt eget tempo.

OPPDRETT AV UNGER

Nyklekte unger er 4-5 cm uten hale og 8-9 cm til sammen. De er grå til olivenbrune med lyse flekker og spiser først etter noen dager. Hold dem som de voksne, men i mindre terrarier med skjul, et fuktig hjørne, UVB og varme.

Unger fra samme kull kan holdes sammen det første året, men må skilles når de blir territorielle. Fôr daglig med små sirisser, kakerlakknymfer og andre små insekter drysset med kalk. De vokser raskt og blir grønne og blå etter omkring et halvt år. Full voksenstørrelse nås etter minst to år.

Helse og vanlige feil

De fleste problemer skyldes feil i stellet: for lite UVB, for lite kalk, for lav varme og for lite bevegelse.

- Metabolsk beinsykdom ved for lite UVB og kalk. Den ses særlig hos unger, også hos unger av foreldre som ikke har fått nok UVB eller D3. Typiske tegn er innoverdreide forben, svake bein og bløte kjever.
- Rennende øyne, som kan skyldes mangel på A-vitamin.
- Overoppheting i utendørs terrarier uten skygge. Dyrene må alltid kunne søke et kjølig sted.
- Stress og forstyrrelser. Redde dyr kan løpe inn i ruten og skade snuten.
- Parasitter og midd hos nye dyr. Sett dem i karantene, og få en avføringsprøve undersøkt.
- Eggleggingsvansker hvis det ikke er et egnet sted å legge, jorden er for tørr, eller hunnen mangler kalk. Det er livstruende og krever veterinær.
- Vekttap og frostskader under vinterdvalen hvis temperaturen er feil, eller dyret var svakt. Avbryt dvalen hvis dyret går ned i vekt.
- Bittsår etter paring og slåsskamper og en tapt hale. Halen vokser ut igjen, men er kortere og ofte mørkere.

Et friskt dyr har klare øyne, en fyldig halerot og glatt hud og er aktivt og nysgjerrig. Vei dyrene jevnlig. Krypdyr skjuler sykdom, så oppsøk en veterinær med erfaring med krypdyr hvis dyret går ned i vekt, ikke spiser, puster med åpen munn eller virker sløvt.

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.